

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Osztályozás

792

Hely

Opera

Idő

„ 1946 „

Személy

Helyszám

Szerző:

Cím:

BASILIDES MÁRIA EMLÉKEZETE

Forrás:

ÍRTA: TÓTH ALADÁR

kezd. nap 19.56. T. 26.

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Tíz esztendeje annak, hogy elköltözött az élők sorából Basilides Mária, Operaházunk egyik legfőbb büszkesége. A nagyok között is egyike volt azoknak a kiválasztottaknak, akik csodálatos teljességgel tudták betölteni hivatásukat, akik a művészélet belső és külső küzdelmein, megpróbáltatásain keresztül eljutottak a beteljesülés boldogító harmóniájához.

Ilyen teljességhez csak az a művész juthat el, akiben, mint Basilides Mária, a leghatalmasabb művészi erő a legmagasabb erkölcsi erővel párosul. Milyen rendíthetetlen bizottsággal haladt előre ez a nagy énekesnő a művészetel buktatókkal anynyira kirakott pályáján! Semmi akadály nem rettentette vissza, semmi csábítás nem tértette el. Füle süket volt a hiúság vásárának hangjaira, az intrikusok sutogásaira, a művészet tőzsdeügynökeinek árfolyam-kiáltásaira, egyedül csak művészeleke benső sugallatára figyelt, annak a basilidesi léleknek a zenéjére, amelyben legtisztább visszhangra találtak a legnagyobb muzsikák, hogy azután diadalmasan áradjanak szét egy feledhetetlen althang forró, hatalmas egyéni zengésében.

Valami impozáns, minden hivalkodást megszegyenítő önérzet volt Basilides Mária tantoríthatatlan művészi magatartásában. Annak a művészi önérzete, aki tudja rendkívüli elhivatottságát.

De az igazi művészi önérzet mellett megvolt benne az igazi művészi alázat is. Tudata annak, hogy a természet adta rendkívüli képességek köteleznek. Ő tudta, hogy mivel tartozik önmagának, saját tehetségének,

tudta, mivel tartozik tehetsége a lelkét megtermékenyítő nagy muzsikának és tudta, hogy ezeknek birtokában mivel tartozik embertársainak, népének — nemzetének és hazájának keresztül az emberiségnek.

Leróni ezt az óriási tartozást — erre tette fej életét. Nem patetikus gesztussal, hanem egyszerűen, szerényen, mintegy magától értetődően.

Kötelességtudásában nem volt semmi póz, semmi ridegség, mert nála a kötelességtudás gyökere maga volt a mindig áldozatkész, mindig csak adakozó szeretet.

Ha nem ilyen önzetlenül, minden melléktekinet nélkül szerette volna a zenét; művészete sohasem érhetne volna el azt az egyetemes átfogó erőt, amellyel talán senki sem mérlekezhette korunk énekművészeinek sorában. Akkor megmaradt volna az úgynevezett „hálás” szerepnél — feladatoknál, amelyekkel a legkönnyebb sikereket aratni. Ő azonban csak a zene művészi értékét mérte, a benne megnyilatkozó emberi nagyságot és bátorságot, ennek akart érvényt szerezni színpadon — pódiumon egyaránt. Tehetségét azért nem korlátozta a szokás, a sablon, a divat, Szakadatlan tanulása, önképzése egyszersmind felfedező út volt a nagy zenék birodalmában, amelynek során feltárta és kialakította saját tehetségének példátlan sokoldalúságát mély és megrendítően igaz emberségével gyökerében ragadva meg. látónki fantáziáival sugárzó intelligenciájával gazdagon bontakoztatva ki a legkülönbözőbb zeneszerzők, korok és stílusok költészetét.

Tanúi voltunk, hogyan nőtt túl az Operaházban a szokványos alt-mezző szerepkör határain, hogyan lett a Verdi- és Wagner-szerepek nagy alkötője, Monteverditől, Purcelltól, Händeltől. Glucktól a legmodernebbekig is ismeretlen vagy kevésbé ismert operaköltők leghivatottabb, átütőerejű hirdetője. Hogy hazai operarepertoárunk oly szélesen kiépülhetett, hogy bátran nyúlhatott vissza a preklasszikus múltba és előre a forradalmi jövőbe, azt nem kis részben Basilides Mária hatalmasan imponáló művészi kultúrájának köszönhetjük, melyre mindenkor mint biztos támaszra számíthattak az intézet művészi vezetői.

És amiként az operairodalomban — teljesen betöltve operaházi hivatását — ugyanúgy a hangverseny-

ének területén is szinte a végső határokig terjesztette ki kultúráját. Mondhatnánk, lelke volt a magyar oratórium- és kantáta-kultúrának, a legnagyobb Bach-énekesnő, akit életünkben hallottunk. Azok a feledhetetlen Basilides-esték végigvezettek bennünket a vokális zeneirodalom minden nagy fejezetén.

Valóban, Basilides Mária éneke egy egész zenei világműveltséget árasztott ránk, nem pedáns tanításként, hanem mint tiszta és forró eleven költészetet. És ez a zenei világműveltség gyökeresen magyar műveltség volt. Magyar műveltség, annak a Bartók Bélának és Kodály Zoltánnak szellemében, akiknek nem volt törhetlenebb hitű, hívebb és hivatottabb apostola Basilides Mária-nál. Pedig Bartókért, Kodályért ki-

allani hosszú-hosszú ideig jó hír és anyagiak szempontjából egyaránt súlyos áldozattal járt. De Basilides Mária kiállt Bartókért és Kodályért és kiállt még azokért a fiatal, még névtelen zeneszerzőkért is, akiknek volt hozzá bátorságuk, hogy az új magyar zene zászlója köré gyűljenek. És mindenekelőtt kiállt a magyar népért, a magyar nép daláért, amelynek mély kultúrájában Basili-

des Mária egész szellemi alkatánál fogva ugyanolyan szervesen gyökeret vert, mint magának a Bartók, és Kodály-zenének magas kultúrája.

Mindaz, amit Bartók és Kodály geniusza a magyar nép dalából felvarázsolott, amit egy Szabolcsi Bence a magyar zeneforténet emlékeiből kibányászott, mint egy új és teljes zenei magyarság diadalmasan kelt zenéje, daloló életre Basilides Mária művészetében. Ez a magyarság távol állt azonban minden korlátozott nacionalizmustól. Nem hadüzenet, hanem testvéri üzenet volt a többi népeknek. Legszebb példája ennek az a egyszerű hangversenysorozat, amelyen a magyar népdal legnagyobb énekművésznője eredeti nyelven szóltatta meg minden jelentősebb európai ország népdalait. Basilides Mária magyarsága, akárcsak Bartóké, Kodályé, minden nemzetnek megadta a magáét és ha küzdött egy sajátos magyar zenekultúráért, azért tette, hogy a zene birodalmában visszaadja a magyarságot önmagának.

Ha befogadni ilyen átfogó világműveltséget és mélyreható magyar műveltséget a művészi és erkölcsi erők kivételes egyesülését igényelte, akkor nem kisebb lelkierőt követelt ezt a műveltséget hazánkban terjeszteni, közkinccsé tenni. Mert ne feledjük: Magyarországon az értelmiségnek is csak kis töredéke tudta, hogy mi az a magas európai zenekultúra. Ami pedig a zenei magyarságot illeti, bizony úriosztályunk anynyira elszakadt a néptől és azzal együtt ősi zenei otthonától, a magyar népdaltól, hogy amikor Bartók és Kodály vissza akarták neki adni ezt az elveszett zenei hazát, úgy járt, mind Odysseus, aki hosszú tévelygés után visszaérkezve Ithakába, nem ismerte rá saját hazájára.

Nem volt könnyű dolga ebben az országban a művésznek. Hiszen látjuk, zenészszövetségben, konferenciákon és sajtóban még ma is arról vitatkoznak, hogy vajon „közügy”-e Magyarországon a zene vagy sem. Basilides Mária nem konferenciázott, nem vitatkozott, hanem egvedül önmagára, a művészetében lakozó hatalmas erőre támaszkodva, mindent elkövetett, hogy hazánkban a zene valóban közügy legyen, közügye a magyar népnek, mely előbbutóbb érvényt szerez magának a

zöldasztalok, a hivatalok világában is. Mélyen át volt hatva attól a gondolattól, amelyet Kodály úgy fogalmazott meg, hogy aki nem proféta saját hazájában, az külföldön sem lehet igazán az.

Márpedig a magyar művésznél szüksége van a külföldre. A nagy európai zenekultúrák világában mérheti fel igazán saját erejét, itt szereshet új tapasztalatokat, benyomásokat, melyek élesebbre közzörülhetik művészi fegyvereit.

Amikor Basilides Mária a berlini operaházban első nagy külföldi sikerét aratta Azucena szerepében, nyitva állt előtte Európa minden nagy operaszínpada. A világ legnagyobb oratórium-dirigensei. Mengelberg, Siegfried Ochs, Carl Straube fémjelzték Amszterdamban, Berlinben, Lipszében európai hírnevét. Ahány országban megfordult, mindenütt teljes dicsőséggel töltötte be a magyar művész külföldi hivatását: megmutatni, mit tud a magyar operanékes, a magyar oratórium- és dalnékes. De Basilides Mária jól tudta, hogy kül-

földi hivatása csak ismeretszerzés, lovagi torna reprezentáció. Érezte, hogy a legfőbb hivatását itthon töltheti be csakis itt végezheti el azt a nagy organikus építómunkát, saját hazájában, saját vérei körében, azon a földön, amelyből kinőtt, amelybe életének gyökerei kapaszkodnak. Érezte, hogy amiképpen nem képzelhető el Caruso nagy, szervezen kiépített olasz zenekultúra nélkül, úgy a magyar énekes is csak egy organikus nagy magyar zenekultúra kiépítésével teremtheti meg saját művészete legigazibb életfeltételét.

Basilides Mária a művészetében rejli kincsek birtokában hitt a magyar zenekultúrában, hitte, hogy az a zenekultúra, ha nem hagyjuk árván, ha dolgozunk érte, épp olyan nagy lehet, mint a legkülönb külföldi zenekultúrák, amelyek befogadják ugyan a magyar művészt, de mégis csak mint idegent fogadják be.

Ezért, mint igazi nagy művész, a nehezebb, áldozatosabb, de nagyobb, termékenyebb feladatot választotta. A budapesti operakultúra nem mérkőzhetett a berlinivel. Hát még, ami fővárosunkon kívül esett, a magyar

vidék, a maga zenei elmaradottságában! Basilides Mária azonban mégis ennek a magyar földnek áldozta életmunkája javát. Emlékszem, sohasem beszélt nekem olyan boldogan még legnagyobb külföldi sikereiről sem, mint arról a vidéki turnéről, amelyet Bartókkal együtt rendezett, s amelyet Bartók maga vállalt a dalszámainak. Schubert-daloknak zongorakisérétét. Csak a legnagyobb megatottsággal

gondolhatunk rá, hogy egy Bartók, egy Basilides, világsikereik tetőfokán, nem restelltek szántani a magyar ungrt, hogy a sok haszonleső zenei konkolyhíntó után a legnagyobb zenének nemes magvát vethessék belé. Nem volt magyar énekes, aki annyifelé, annyi nemes magot — mindig nemes magot! — vetett volna el a magyar földre, mint Basilides Mária. Minden alkalmat megragadott a zenei műveltség terjesztésére, mindenütt ott volt, mindenütt segített, ahol a magas zenekultúra érdekében mozdulni akart valami.

És neki a zenekultúra nem holmi díszes-választékos köntös volt az élet meztelen valóságán, hanem birtokos, hatatlan volt az élettől mint annak szerves része. Nem úgy akarta magasra emelni a nép dalát, hogy maga a nép lenn maradjon. Felemelni zenekultúránkat nála egyúttal annyit is jelentett: felrázni társadalmunkat szociális letargiájából, hirdetni a dantei ígét, hogy „nem születünk tengeni, mint az állat, hanem tudni és haladni előre”. Bátran és bátorítva csendültek meg ajkán a reakció napjaiban forradalmi költészetünk dalbaöntött hangjai és amikor a hitlerizmus vészterhes felhője ráborult hazánkra, tüntetően teljes dalestet szentelt Reinitz Béla Ady-dalainak. Látom magam előtt, ahogy ott állt a pódiumon: ember az embertelenségben magyar az úzött magyarságban.

Operaházunk történetébe, sőt zenetörténetünkbe nem egy nagy énekes írta és írja be nevét. De Basilides Mária egyike volt azoknak az előadóművészeknek, akik nemcsak operai és zenei életünknek hanem az egész magyar életnek áldásos formálóerői voltak. A magyar színészet hőskorába kell visszamennünk, hogy pártjára találjunk. Ő elérte a legnagyobbat: alakja eszmei magasságokba emelkedett.